

DOI: 10.32347/2786-7269.2023.6.3-10

УДК 75.05:[726:24-523.6(512.33)]

Ван Шижу,

ORCID: 0000-0002-2312-3869, yulia-ivashko@ukr.net,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОГО ОЗДОБЛЕННЯ ПЕЧЕР ДУНЬХУАНА ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ

Проаналізовано вплив зовнішніх чинників на формування образної концепції стінописів Дуньхуана (敦煌). Зазначено, що поява унікального комплексу Дуньхуана і специфіка його розвитку були значною мовою зумовлені зовнішніми чинниками: спочатку прихильність правителів Китаю до нової релігії буддизму посприяла активізації процесу створення нових святилищ, а згодом під впливом місцевих філософських і релігійних традицій, а також культурно-мистецьких уподобань відбувається трансформація запозичених з Індії традицій буддистської фрески, яка в умовах Китаю набуває місцевого забарвлення. Попри загальну канонічність стінописів печер Дуньхуана фрески за своїми сюжетами, композицією, колористикою, засобами художньої виразності є досить різноманітними, що є свідченням поступового формування своєрідного жанру «китайського світського буддизму» (中国世俗佛教) з портретами благодійників (供养人), сценами з їх життя і пейзажними композиціями.

Ключові слова: вплив; мистецьке оздоблення; Китай; храмовий комплекс Дуньхуана; стінопис, зовнішні чинники.

Постановка проблеми. Печерний комплекс Дуньхуан являє собою єдине у світі унікальне зібрання творів мистецтва – фресок, скульптури, документів, артефактів. По суті, це наочна історія розвитку китайської школи фрескового стінопису з IV до XIV століття. Попри те, що мистецтво Дуньхуана досить відоме в Китаї та за його межами, існують проблеми зі збереженням стінописів і скульптури, оскільки стінопис сильно потерпає від негативних природно-кліматичних чинників. Саме тому наукові публікації, присвячені Дуньхуану, – це своєрідна популяризація унікального комплексу, яка сприяє залученню іноземних реставраторів, появи міжнародних програм відновлення і збереження стінописів Дуньхуана. Крім цього, важливим є поглиблення теоретичної бази, яка стосується Дуньхуана. Отже, представлена стаття має як теоретичну, так і практичну мету: з одного боку, це поглиблення відомостей про формування образної концепції Дуньхуана і аргументація її особливостей, з іншого – це привернення уваги закордонних фахівців-реставраторів, що повинно сприяти

налагодженню професійних контактів, створенню наукових програм, а в результаті сприятиме об'єднанню зусиль фахівців з різних країн у збереженні унікального комплексу Дуньхуана.

Мета статті полягає у висвітленні процесів формування мистецького оздоблення печер Дуньхуана під впливом зовнішніх чинників.

Були поставлені наступні задачі :

- висвітлити історію появи і розвитку комплексу Дуньхуана з точки зору ролі зовнішніх чинників в цьому процесі;
- проаналізувати історичні етапи створення стінописів Дуньхуана, образні концепції і сюжети фресок різних періодів, техніки виконання й основні характеристики, наявність зовнішніх впливів;
- сформулювати визначальні ознаки стінописів різних періодів і охарактеризувати генезу стінописів Дуньхуана під впливом політичних подій, ідеології та пануючих уподобань.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою привернення уваги науковців світу до проблеми дослідження і збереження комплексу Дуньхуана, оскільки частина фресок знаходиться в аварійному стані й необхідний обмін досвідом реставраторів різних країн для їх збереження. До того ж, стінопис Дуньхуана – це унікальний матеріал для дослідження того, як місцеві культурно-мистецькі традиції трансформували запозичені стилі.

Методи дослідження: для проведення дослідження було застосовано метод історичного аналізу, релігійного аналізу, мистецтвознавчого аналізу, порівняльного аналізу, а також описовий метод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Опрацьовано наукові джерела по таких групах:

- 1) фресковий стінопис давнього Китаю і його особливості [1, 2, 9, 10, 11],
- 2) реставрація пам'яток архітектури Китаю [3],
- 3) вплив зовнішніх чинників на зміну сприйняття стилю архітектури [5],
- 4) поняття мистецтва в реставрації [4, 6],
- 5) проблеми деградації і збереження історичного середовища [7, 8].

Аналіз останніх наукових джерел по темі дослідження виявив потребу додатково висвітлити роль зовнішніх чинників (природно-кліматичних, політичних, соціальних, економічних, релігійних) у формуванні специфічного мистецького оздоблення печерних святилищ Дуньхуана.

Основна частина. На прикладі комплексу Дуньхуана можна засвідчити важливу роль правителів, оскільки прихильність до певної релігії визначалась виключно релігійними поглядами правителя. Буддизм, запозичений Китаєм із Індії, без перешкод злився із традиційними китайськими вченнями даосизму (道教) (релігійного і світського) та конфуціанства (儒家). Це призвело до

органічного «зрощування» запозиченого буддизму з місцевими вченнями даосизму і конфуціанства. Таким чином, утворилась ситуація, коли по суті запозичена релігія за сприяння правлячих кіл не сприймається як чужорідна. Буддійське мистецтво розпису гротів (печер) Дуньхуан досягло максимального розквіту в епоху Тан (618 – 907 рр.), коли кількість гротів налічувала більш як 1000.

Можна проаналізувати ті шляхи, якими йшло насадження буддизму. Така велика кількість символічних фрескових сюжетів виконувала завдання наочного пояснення населенню сутності буддизму і змісту буддійських сутр. По суті, ранні канонічні фрески, головним чином з історії родоvodu Будди, виконували роль наочної ідеологічної пропаганди. Ці ідеї не вступали в протиріччя з місцевими віруваннями даосизму і конфуціанства в частині структури Всесвіту і місця людини в ньому, тому не відкидалися населенням як неприйнятні.

Отже, тут доцільно говорити про політичний та ідеологічний вплив: активізація розвитку комплексу Дуньхуана тривала завдяки, так би мовити, «правлячій політиці» імператорів різних династій, прихильних до буддизму, а мистецтво Дуньхуана виконувало ідеологічну роль пропаганди нової запозиченої релігії серед широких мас населення.

Не можна оминати і вплив місцевих природно-кліматичних умов, оскільки це впливало на техніки стінописів і на проблеми їх збереження.

Тепер варто наголосити на впливі соціальних і економічних чинників на процеси активізації чи навпаки – занепаду фресок Дуньхуана. Поступово у тематиці стінописів Дуньхуана все чіткіше проявляються мотиви реалізму, збільшується кількість світських сюжетів, укомпонованих у канонічні сюжети буддизму. Це зображення портретів благодійників і членів їх родин, сцен з їх життя, пейзажів з об'єктами архітектури. Подібні тенденції були притаманні мистецтву багатьох культур, в тому числі й у Київській Русі (портрети княжої родини на стінах Софійського собору) та в Україні часів козацтва (галерея благодійників в Успенському соборі).

Фінансування нових печерних святилищ Дуньхуана і відновлення вже існуючих святилищ відбувалось в тому числі й коштом багатих родин, які хотіли увічнити свою роль шляхом зображень у сюжетах фресок. Поступово відбувається удосконалення технік виконання фресок, навіть канонічні буддійські сюжети урізноманітнюються в композиції, стають динамічними, дрібно деталізованими, зі складною поліхромією, перетворюючись на квінтесенцію національного китайського стилю.

Відкриття на початку ХХ століття унікального мистецтва Дуньхуана докорінно змінило національні методи художньої творчості й відкрило нові

можливості для розвитку нових ліній національного мистецтва. Більше того, окремі твори мистецтва Дуньхуана були безпосередніми зразками сучасних творів: варто згадати створений під впливом скульптури «Гуаньїнь з тисячами рук» в 3 гротах **Могао** сучасний китайський танок «Рука з мечем Гуаньїнь» (千手观音), сучасну танцювальну драму «Квітковий дощ на Західній дорозі» (Flower Rain on the Silk Road 丝路花雨), гроти Дуньхуана стали темою багатьох літературних творів і творів живопису. Важливою місією Дуньхуана в сучасних умовах є його перетворення на головну туристичну принаду провінції Ганьсу.

Стінописи Дуньхуана представлені в 492 гротах Могао, датовані періодами Суй (Sui 隋朝) (581 – 618 р.), пізньої Тан (Tang 唐朝) (618 – 907 pp.), П'яти династій (Five Dynasties and Ten Kingdoms 五代十国) (907 – 960 pp.) і Північна Сун (The Northern Song 北宋) (960 – 1127 pp.). Оскільки правителі активно підтримували буддизм і фінансували оздоблення гротів, поряд з релігійними сюжетами є їх світські зображення. В період Юань (Yuan 元朝) (1271 – 1368 pp.) кількість новостворених гротів зменшується, їх стає лише 8. Основним періодом тривалістю в 460 років, називають час від епохи П'яти династій (Five Dynasties and ten kingdoms) (907 – 960 pp.) до династії Юань (Yuan) (1271 – 1368 pp.). Після періоду Юань улаштування нових гротів як місць релігійного поклоніння припинилося, а сам печерний храмовий комплекс поступово занепадає. На сьогодні мистецтво Дуньхуана, яке часто називають мистецтвом гротів Могао, налічує 735 гротів з 45000 м² фрескового стінопису IV – XIV ст. н.е., більш як 3000 кольорових скульптур і п'ять дерев'яних будівель періодів Тан і Сун (唐宋). Добою династії Північна Лян (Бей Лян 北凉) датовано три гроти, Північна Вей (Бей Вей 北魏) – дванадцять гротів, Західна Вей (Сі Вей 西魏) – десять, Північна Чжоу (Бей Чжоу 北周) – п'ятнадцять, в епоху Південних і Північних династій (або шістнадцяти царств 十六国) – сім гротів, в епоху Суй – сімдесят сім, в епоху Тан – більш як тисячу, з яких збереглося лише двісті тридцять два гроти, в епоху П'яти династій (907 – 960 pp.) – тридцять три, в епоху Сун (The Northern Song) (960 – 1127 pp.) – сорок три (перебудовано двісті сорок вісім), в епоху Сі Ся (西夏) (1038 – 1227 pp.) – вісімдесят два, в епоху Юань (1271 – 1368 pp.) – десять гротів. Аналіз періодизації появи нових гротів свідчить, що до періодів Суй і Тан кількість гротів була відносно невеликою і збільшувалась не надто швидко, натомість в добу Суй (Sui) (581 – 618 pp.) і особливо Тан (Tang) (618 – 907 pp.). В Юй-лінь-ку (Юль Гроти 榆林窟) від династії Тан до династії Цин було вирито сорок три гроти: три датовані періодом Тан, вісім періодом Удей (П'яти династій 五代), тринадцять періодом Сун, чотири з періоду Сі Ся до Юань, дев'ять у період Цин (Qing 清朝).

Відомо про поновлення інтер'єрів гrotів у періоди Сі Ся, Юань і Цин, а також у часи Китайської Народної Республіки, коли охорона, реставрація і популяризація унікальної спадщини Дуньхуана стала урядовою програмою.

Висновки. Унікальний печерний комплекс Дуньхуан є яскравим прикладом безпосереднього впливу зовнішніх чинників (політичних, ідеологічних, економічних, соціальних і природно-кліматичних) на процеси активізації чи, навпаки, занепаду мистецтва Дуньхуана. На прикладі ситуації у країні можна простежити, як це позначалося на рівні мистецтва Дуньхуана.

Фресковий стінопис Дуньхуана представляє дві техніки – запозичені з Сіюй (西域) і традиційні (中原) методи виконання фресок за типом тих, що були відкриті в гробницях доби Хань і Цзинь (汉晋). Основні характеристики фресок: сюжет, живописні техніки, побудова композиції, поліхромія. До основних характеристик фресок Дуньхуана слід віднести композиційні.

Попри загальну канонічність сюжетів стінопису гrotів, вони відрізняються своєрідністю як по розташуванню сюжетів по змісту, їх розмірам і місцям розташування, так і по стилям і технікам виконання. Чітка образна концепція сюжетів підпорядковується головному тематичному зображенню.

Традиційно вважається, що гrotи Дуньхуана – це унікальне явище буддійського мистецтва, втіленого в скульптурі й стінописі. На ранніх періодах з Індії була запозичена образність і техніка фрески. Водночас, починаючи з певних періодів, значний вплив на образні концепції стінописів справили місцеві традиції, а також вірування – даосизм і конфуціанство (道教、儒家). Поєднання в одному начебто канонічному буддійському сюжеті і персон буддизму, і міфічних істот даосизму, а також трактування небесних апсар в образі китайських Фей тянь (апсар 飞天) свідчить про явище синкретизму трьох релігій і утворення унікального явища «китайського світського буддизму» з поширенням портретного і пейзажного жанрів. Образ Фей тянь – це не буквальный образ канонічних давньоіндійських апсар, вони не мають крил і пір'я, вони схожі на китайських дівчат і мають вбрання, схоже на китайське.

Характерна ознака образної концепції Дуньхуана – це її динамічність: вона зазнає змін і трансформацій від періоду до періоду, зовнішніх нашарувань внаслідок зміни династій і зовнішніх контактів. Якщо охарактеризувати генезу стінопису Дуньхуана, то це рух від простоти і умовності в бік ускладнення і удосконалення, від буквального повторення запозичених давньоіндійських канонів в бік створення національного стилю буддійського стінопису, від умовної канонічності та міфологізму в бік реалізму, від більш простих і умовних живописних технік до більш різноманітних.

Список джерел

1. Ding Y., Krupa M., Tovbych V., Gnatiuk L. Sacrality, Mythologism and Realism of Mural Painting of the Han Dynasty and Its Influence on the Further Development of Chinese Art and Architecture. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*. No. 63, 2020, P. 116–124. DOI: 10.48234/WK63HAN
2. Ding Y., Sandu I.G. Genesis of Images and Technique of Ancient Chinese Wall Painting. *International Journal of Conservation Science*. Volume 12, Issue 4, 2021. P. 1309–1326.
3. Ding Y., Ivashko Y., Kobylarczyk J., Krupa M., Pawlowska A. Specificity of the Construction of Historical Temples of Shaanxi Province as the Basis of Their Preservation and Restoration. *International Journal of Conservation Science*. Volume 14, Issue 2, 2023. P. 435–452.
4. Gryglewski P., Ivashko Y., Chernyshev D., Chang P., Dmytrenko A. Art as a message realized through various means of artistic expression. *Art Inquiry. Recherches sur les arts*. Volume XXII, 2020. P. 57–88. DOI: 10.26485/AI/2020/22/4
5. Ivashko Y., Kuzmenko T., Li S., Chang P. The influence of the natural environment on the transformation of architectural style. *Landscape Architecture and Art*. Volume 15, No.15, 2020. P. 101–108. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.11
6. Orlenko M., Ivashko Y. The concept of art and works of art in the theory of art and in the restoration industry. *Art Inquiry. References sur les arts*. Volume XXI, 2019. P. 171–190. DOI: 10.26485/AI/2019/21/12
7. Spiridon P., Sandu I. Muselife of the life of public. *International Journal of Conservation Science*. Volume 7, Issue 1, 2016. P. 87–92.
8. Spiridon P., Sandu I., Stratulat L. The conscious deterioration and degradation of the cultural heritage. *International Journal of Conservation Science*. Volume 8, Issue 1, 2017. P. 81–88.
9. 王逊：《敦煌壁画和宗教艺术反映生活的问题》，《美术》，1955 年第 10 期。
10. 李坤健：《莫高窟的建筑艺术多元化探讨》，《安徽理工大学学报(社会科学版)》v.20；No.86.03(2018):53-55.
11. 颜廷亮：《关于敦煌地区早期宗教问题》，《敦煌研究》，2010 年第 1 期。

postgraduate student **Wang Shiru**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

FORMATION OF THE ART DECORATION OF THE DUNGHUAN CAVES UNDER THE INFLUENCE OF EXTERNAL FACTORS

The influence of external factors on the formation of the figurative concept of Dunhuang wall paintings is analyzed. The purpose of the article is to highlight the processes of forming the artistic decoration of Dunhuang caves under the influence of external factors.

The relevance of the research topic is due to the need to draw the attention of world scientists to the problem of research and preservation of the Dunhuang complex, since some of the frescoes are in a state of emergency and the exchange of experience of restorers from different countries is necessary for their preservation.

The tasks of the study were to determine the role and significance of external factors in the activation or decline of the Dunhuang complex, and based on this to argue the dependence of the figurative concept of Dunhuang wall paintings on external factors (political, ideological, economic, social, natural and climatic).

It is proved that the appearance of the Dunhuang Buddhist cave temple complex and the processes related to its construction were largely determined by external factors: at first, the commitment of the rulers of China to the new religion of Buddhism contributed to the activation of the process of creating new sanctuaries, and later under the influence of local philosophical and religious traditions as well as cultural and artistic preferences, there is a transformation of Buddhist fresco traditions borrowed from India, which acquires a local color in the conditions of China. It should be noted that while preserving the general canonicity of wall painting in the process of developing artistic skills, it acquires greater realism and the means of artistic expression are diversified with portraits of benefactors, scenes from their lives and landscape compositions.

Keywords: impact; artistic decoration; China; Dunhuang temple complex; wall painting; external factors.

REFERENCES

1. Ding Y., Krupa M. Tovbych V., Gnatiuk L. (2020). Sacrality, Mythologism and Realism of Mural Painting of the Han Dynasty and Its Influence on the Further Development of Chinese Art and Architecture. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*, 63, 116-124. DOI: 10.48234/WK63HAN {In English}

2. Ding Y., Sandu I.G. (2021). Genesis of Images and Technique of Ancient Chinese Wall Painting. *International Journal of Conservation Science*, 12 (4), 1309-1326. {In English}
3. Ding Y., Ivashko Y., Kobylarczyk J., Krupa M., Pawlowska A. (2023). Specificity of the Construction of Historical Temples of Shaanxi Province as the Basis of Their Preservation and Restoration. *International Journal of Conservation Science*, 14 (2), 435-452. {In English}
4. Gryglewski P., Ivashko Y., Chernyshev D., Chang P., Dmytrenko A. (2020). Art as a message realized through various means of artistic expression. *Art Inquiry. Recherches sur les arts*, XXII, 57-88. DOI: 10.26485/AI/2020/22/4 {In English}
5. Ivashko Y., Kuzmenko T., Li S., Chang P. (2020). The influence of the natural environment on the transformation of architectural style. *Landscape Architecture and Art*, 15 (15), 101-108. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.11 {In English}
6. Orlenko M., Ivashko Y. The concept of art and works of art in the theory of art and in the restoration industry. *Art Inquiry. References sur les arts*. Volume XXI, 2019. P. 171–190. DOI: 10.26485/AI/2019/21/12 {In English}
7. Spiridon P., Sandu I. Muselife of the life of public. *International Journal of Conservation Science*. Volume 7, Issue 1, 2016. P. 87–92. {In English}
8. Spiridon P., Sandu I., Stratulat L. (2017). The conscious deterioration and degradation of the cultural heritage. *International Journal of Conservation Science*, 8 (1), 81-88. {In English}
9. Wang X. (1955). Issues in Dunhuang Murals and Religious Art Reflecting Life. *Art*, 10. {In Chinese}
10. Li K. (2018). Discussion on the Diversification of Architectural Art in Mogao Grottoes. *Journal of Anhui University of Science and Technology (Social Science Edition)*, 20 (86.03), 53-55. {In Chinese}
11. Yan T. (2010). On Early Religious Issues in Dunhuang Area. *Dunhuang Studies*, 1. {In Chinese}